

Klima László: Válogatott rénhíreim
Tudásmorzsák a finnugor kultúra és történelem világából
 Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, 2020.
 363 l. ISBN 978-936-89280-9-2

2008-ban Fejes László indította el a *Rénhírek* című blogot, ami 2010 őszétől a Nyelv és Tudomány honlap rovataként él tovább. Az itt megjelent szövegek célja a finnugor és szamojéd nyelvekkel és népekkel kapcsolatos hiteles tájékoztatás nyelvészeti, történelmi és kulturális szempontból. Jelen kötet ezen írásokból készült válogatás, amely a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezetének gondozásában jelent meg 2020-ban. A kötetben megjelent tanulmányokat – Zoltán István Károly és zegernyei írói álnéven – Klima László, az ELTE Finnugor Tanszékének korábbi vezetője, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója jegyzi, aki a blog egyik alapítója, s a mai napig annak rendszeresen publikáló szerzője. A mű összesen 47 írást tartalmaz, melyek hat nagyobb témakört (tudósok és utazók, régészet, történelem, finnugor városok, kultúrtörténet, kutatástörténet) ölelnek fel.

1. Az első fejezet, a *Tudósok és utazók a finnugor és szamojéd népeknél* (11–69) tíz tanulmányt tartalmaz. Ezek betekintést adnak a finnugor és szamojéd népek különböző írásos feljegyzésekben való megjelenéséről, az izlandi sagáktól kezdve az arab útinaplókon át angol, holland és orosz kutatók és utazók feljegyzéseikig. A következőkben röviden áttekintem a tanulmányokban bemutatott utazókat, említéseket.

A vikingek a 8. század közepén indultak a finnugorok által lakott területek felé, majd a 9–12. században már élénk kereskedelmet folytattak a Baltikumtól a Dnyeperen hajózva a Fekete-tengerig, valamint a Volgán a Kaszpi-tengerig. Sagáikban számos finnugor vonatkozású helynevet találhatunk.

A 9. századtól jöttek létre a délről érkező, elsősorban prémekkel üzletelő muszlim kereskedők útvonalai is. A finnugor őslakókat vagy a volgai vízi úton, vagy a Volgától keletre vezető szárazföldi úton érték el, a kereskedelem a volgai bolgárok közvetítésével zajlott. A kor muszlim földrajzi irodalmában említést tettek többek között a vepszékről és az erza-mordvinokról is (víszu és al-artánija néven).

Az angolok a 16. század közepén kezdtek el expedíciókat indítani Oroszország felé. Hugh Willoughby és Richard Chancellor az elsők között kezdték el felderíteni a Jeges-tengeren és az Ob torkolatáig vezető északi útvonalat. 1556-ban Stephen Burrough kapitány is csatlakozott a felderítőkhöz (korábban Chancellor fedéltetmestere volt), utazásaiból pedig egyrészt szamojéd

szertartások leírásai, másrészt egy 95 szót tartalmazó lapp szójegyzék maradt ránk.

A 16. század második felétől kiépült a kereskedelmi kapcsolat az oroszokkal, így az angol kereskedők, diplomaták és utazók feljegyzéseiben is megjelennek finnugor vonatkozások. Elsőként Anthony Jenkinson utazó-felfedező említi beszámolóiban a mordvinokat, az erdőkben és pusztaságokban lakó pogányokat. Giles Fletcher diplomata néhány évvel később már bőségebb információkkal szolgál nem csupán a mordvinokról és a cseremiszekekről (akiket a tatárok közé sorol), hanem a zürjénekekről és a szamojédekekről is.

A 17. századból maradt ránk Evert Isbrand Ides holland származású kereskedő beszámolója a zürjénekekről és obi-ugor népekekről. Az is feltételezhető, hogy felismerte a zürjén és a lív nyelv hasonlóságát. A 17–18. század fordulóján a szintén holland Cornelis de Bruijn festőművész készített tanulságos feljegyzéseket és rajzokat a szamojédekekkel (nyenyeckekkel) való találkozásáról.

A 18. században az oroszok több expedíciót is szerveztek abból a célból, hogy megismerjék a frissen meghódított tájakat és népeket. A második szibériai expedíció tagja volt Gerhard Friedrich Müller is, műve bepillantást ad a cseremiszekek, votjákok és csuvasok mindennapi életébe és hitvilágába (valamint egy sámánnal való összetűzésébe). Még a 19. század során is számos felfedező indult Szibériába, közéjük tartozott Alexander Theodor von Middendorff és Alexander Gustav von Schrenk is. Middendorff viszontagságos expedíciója során osztjákokkal és szamojédekekkel is találkozott, természetudósoként elsősorban antropológiai feljegyzéseket készített róluk. Schrenk ugyanakkor – habár szintén természettudós volt – szójegyzéket állított össze, továbbá meséket és népdalokat gyűjtött.

A 20. század elején (példaképe, Kőrösi Csoma Sándor mintájára) Baráthosi-Balogh Benedek székely világutazó őstörténeti expedícióra indult. Utazását Japánból kezdte, keletről nyugat felé haladva próbált az ősmagyarok nyomára bukkanni. Munkáiban mind finnországi útjairól, mind a finnek életmódjáról, szokásairól, történelméről is olvashatunk, ezenkívül ír az észtek által lakott területek földrajzáról, gazdaságáról és a finn–észti nyelvrokonságról is. Mindemellett említést tesz a votjákokokról, cseremiszekekről, zürjénekekről, szamojédekekről is.

2. A második fejezet az *Egy kis régészet* címet kapta, hat tanulmányt tartalmaz a finnugor régészeti kultúrákról (73–123). Elsőként a gyjakovói kultúráról esik szó, amely a Volga-Oka köz nyugati-délnyugati vidékére terjedt ki. A legkorábbi leletek az i. e. 1. évezred elejéről származnak. A területen élő népesség a leletek alapján már ismerte a vasat, bár elsősorban csontokat

használtak eszközkészítésre. A kultúra sajátossága, hogy a kerámiákat textilbenyomat díszítette, valamint agyagból égetett díszes tárgyakat, szövőszék-, vagy hálonehezékeket is használtak. A kultúra népeességéről keveset tudunk, feltehetőleg a merják vagy a vepszék elődei lehettek.

A második tanulmány a László Gyula által vizsgált Kunda–sigiri kultúráról szól. Klima László megcáfolja ezen közös kultúra létét. A kundai kultúra nevét az első lelőhelyéről, az észtországi Kunda városáról kapta, a leletek az i. e. 7400–6000 közötti időből valók. A sigiri lelőhely ezzel szemben Oroszországban, a Csigiri-tó környékén, Jekatyerinburg közelében található, a leletek pedig a kundainál korábbiak, i. e. 8800–8700 közé datálhatók.

Ezután az imenykovói régészeti kultúráról tájékozódhat az olvasó, melynek képviselői a Volga és a Káma találkozásának vidékén éltek az i. sz. 3–8. században. A leletek alapján képet kaphatunk a mezőgazdaságukról, állattartásukról, fegyvereikről, épületeikről. Ugyanakkor az 1950-es évek óta találgatás tárgyát képezi, hogy milyen nyelvet beszéltek, továbbá kérdéses, hogy honnan származott és hová tűnt az itt élő népeesség.

A negyedik tanulmány kiindulópontját a Nature természettudományi folyóiratban 2015-ben megjelent archeogenetikai kutatás képezi. Ebben a zsinegdíszes és a gödörsíros kultúrához tartozók genetikai állományát – és ezen keresztül az indoeurópai nyelvek elterjedését – vizsgálták. Habár a régészeti leletek a genetikai vizsgálatok és a szénizotópos kormeghatározás révén minden korábbinál pontosabb információkkal szolgálhatnak, az archeogenetikai adatok nem bizonyító eredetűek a nyelvtörténeti kutatásokban.

Ezt követően a szintasai régészeti kultúra bemutatása következik. Ennek népeessége Nyugat-Szibériában élt a bronzkorban, ugyanakkor ezeket a leleteket sokáig az andronovói kultúrába sorolták. Az 1980-as években a szintastai lelőhely feltárása helyezte új megvilágításba az andronovói kultúra szerepét, továbbá más szenzációkkal is szolgált mind a fennmaradt leletek gazdagsága, mind a településszerkezet miatt. A szintastai emberek találták fel a harci szerkezet, erődített településeiken egy nagy közösségi tér körül koncentrikus körökben helyezkedtek el a házak.

A fejezet utolsó tanulmányának tárgya az Uszty-Poluj-i lelőhely. 1932-ben kezdték el építeni Szalehard városának repülőterét, ám az alapozáskor régészeti leletekre bukkantak. Elsőként Vaszilij Adrianov kezdte el feltárni a lelőhelyet. A kiváló kutató a sztálini terror áldozata lett. Később Valerij Csernyecov és felesége, Sztanyislava-Vanda Mosinszkaja folytatták az ásatásokat. 1993-tól Natalja Fjodorova vezette a feltárásokat, melynek során áldozati szertartásokra és kultikus tevékenységekre utaló nyomokat találtak.

3. A harmadik fejezet, a *Történelmi apróságok* (127–174) nyolc tanulmányt tartalmaz finnugor vonatkozású történelmi érdekességekről. Az első írás a Téalapóról szól, az ő finnugor eredetét vizsgálja. A Téalapó eredetileg nem a ma ismert, kedves és jóságos Miklós püspök figurájához kapcsolódó alak volt, hanem egy félelmetes, kormos képű rém, akinek megjelenése a téli napfordulóhoz kötődött. Lappföldi lakóhelyével csak a 20. században kapcsolódott össze, miután 1927-ben a finn rádió bejelentette, hogy a Téalapó lakóhelye Korvatunturi, a finn posta pedig elkezdte megválaszolni az ide érkező leveleket.

A következő tanulmány a kalandozó magyarok és a hakkapeliták harcmodora közti hasonlóságokat, valamint harctéri eredményességük okait veszi számba. A hakkapeliták az 1500-as évek végén jelentek meg először az európai csatamezőkön, legjelentősebb ütközeteik azonban már a harmincéves háborúhoz köthetők; a magyarokhoz hasonlóan a könnyűlovas harcmodor volt rájuk jellemző.

A harmadik tanulmányban az izsevszki és votkinszki kommunistaellenes munkásfelkelésről tájékozódhat az olvasó. A bolsevik túlkapások miatt elégedetlenkedő munkásság 1918. augusztus 9-én foglalta el Izsevszket, ám november 8-án – nehéz küzdelmek árán – a bolsevikok visszafoglalták a várost. Ezt követően, a megtorlástól tartva, a munkások tömegesen menekültek a Káma túlsó partjára.

A következő cikkben a Livóniai Lovagrendet ismerhetjük meg. Ez a lovagrend a Kardtestvérek Rendjének a Német Lovagrendbe való 1236-os beolvasztásával jött létre. A lovagrend egészen az 1550-es évekig létezett, és habár a livóniai háborúban Livóniát nem sikerült megszereznie Rettegett Ivánnak, a lovagrend megszűnt.

Az ötödik tanulmány főszereplői szintén a lovagrendek: a cikk arra keresi a választ, hogyan építettek államot a lovagok a Baltikum területén, és az miképpen tudott hét évszázadon át fennmaradni. A lovagrendek 1241-ben rendezkedtek be a Baltikum területén, majd a svéd és orosz uralom átvételése után végül az I., majd a II. világháború készítette távozásra a velük és utánuk itt letelepedett németeket.

Ezután az ugrai szembenállás furcsa történetét ismerhetjük meg: 1480 októberében az Ugra folyónál találkozott össze az orosz és a tatár sereg. 20 napig álltak egymással szemben valós összecsapás nélkül, míg végül az oroszok visszavonultak. Az éhező, vérhastól szenvedő tatár sereg nem vállalkozott az üldözésükre, hanem hazatértek, hogy megvédjék a fővárosukat a portyázó orosz–krími tatár csapatoktól.

A következő tanulmány Jermak Tyimofejevics kozák rablóvezérről szól, aki megszerezte az oroszoknak Szibériát. A kozákok életének gazdasági alap-

ját a szabad rablás képezte, ezt kivédendő a környező államok elkezdtek igénybe venni fegyveres szolgálataikat (a 18. századra végérvényesen beolvadtak az orosz állam fegyveres erejébe). 1582-ben a kozákok az oroszok mellett harcoltak a Szibéria birtokbavételét célzó hadjáratban is. Jermak kozákjai és a később erősítésként érkező moszkvai csapatok a következő évek során megerősítették az oroszok hatalmát.

A fejezet utolsó tanulmánya Konstantin Päts észt államférfi munkásságát mutatja be. Päts 1934-ben, rendkívüli hadiállapot kihirdetésével lett Észtország teljes hatalommal felruházott vezetője: betiltott minden politikai tevékenységet, feloszlatta az országgyűlést, korlátozta a sajtó- és szólásszabadságot. Ugyanakkor az állami gazdaságirányítás fellendítette a gazdaságot, új iparágak honosodtak meg, emelkedett az export, fejlődött a mezőgazdaság. 1938-ban meghirdették a vezérelvű demokráciát, a politikai foglyok amnesztiát kaptak és új alkotmányt fogadtak el. A demokratikus rend teljes visszaállítását az 1939-es Molotov–Ribbentrop paktum hiúsította meg. A Szovjetunió bekebelezte Észtországot. Az ország megszállása után a szovjetek Pätset elhurcolták, börtönbe, majd pszichiátria intézetbe zárták, ott is hunyt el.

4. A *Finnugor tájak és városok (177–207)* című negyedik fejezet finnugor vonatkozású városokat és azok történetét mutatja be hat tanulmányban. Elsőként Koporje városáról olvashatunk, mely az egykori Inkeri (Ingermanland) területén található. Az évszázadok során előbb a német lovagok és a novgorodiak, majd a finnek, svédek és oroszok háborúskodása miatt a terület finnugor őslakosai, a vótok és izsórok fokozatosan eltűntek, azonban Koporje vára még ma is áll, népszerű turisztikai látványosság.

Ezután Novgorod történetét ismerheti meg az olvasó: az óorosz állam egyik hatalmi központjának létrejöttében a finnugor népeknek is jelentős szerepük volt. A város alapításában szerepet játszó csúdok feltehetően a mai észttek, inkerik és vótok, a veszek pedig a karélok és vepszék elődei lehettek. A 13. század közepéről származó egyik nyírfakéregre írt karjalai szöveg bizonyíték az egykor itt élt finnugor nyelvű népességre (ez a nyelvemlék a karjalait a második legrégebbi írásbeliséggel rendelkező finnugor nyelvvé teszi).

Novgorod után a „legősibb orosz város” címért versengő másik települést, Ladogát mutatja be Klima László. Habár Novgorod ma is jelentős város, Ladoga helyén mindössze egy kis falu, Sztaraja Ladoga [Régi Ladoga] áll. A város állammá szervezésében keleti szlávok, vikingek és finnugorok működtek együtt, az ásatásokon viking és balti finn őslakók tárgyainak és ékszereinek is nyomára bukkantak.

A következő tanulmány Tobolszk városáról szól, mely egykor Szibéria fővárosa volt, a tatár kánok előtt pedig ugor népesség lakta a területet. Az előző fejezetben megismert Jermak kozákjainak köszönhetően az oroszok elkezdték meghódítani Szibériát, ők építették fel Tobolszket is támaszpontként és kereskedelmi csomópontként a meghódított területeken. Az évszázadok során számos kutató járt itt ismereteket gyűjteni a finnugor és szamojéd népekről, köztük Philipp Johann von Strahlenberg, Daniel Gottlieb Messerschmidt, Reguly Antal és Mathias Aleksanteri Castrén, Zsirai Miklós pedig itt töltötte hadifogságának idejét.

Az ötödik tanulmány a Szalehard–Igarka vasútvonal építésének történetébe nyújt betekintést. A vonalat 1947-ben kezdték el építeni az elsősorban a Baltikum területéről az itteni munkatáborokba hurcolt (zömében) politikai foglyok. Sztálin halála után az építkezést leállították, arra hivatkozva, hogy az amnesztia miatt elfogyott a munkaerő. Ugyanakkor az ok nem csupán ez volt: a korabeli vasútépítési technika nem tette lehetővé a zord időjárási körülmények között az építkezést. A félkész szakaszokat lezárták, az épületeket elbontották, az elhagyott vasút nyomai azonban napjainkban is látható.

A fejezet utolsó tanulmányának témája ugyancsak a vasút: a Szentpétervár–Helsinki vasútvonal történetét és az 1917-es bolsevik forradalomban betöltött szerepét ismerheti meg az olvasó. A vasútvonal 1867 és 1870 között épült meg, létrejött egyrészt gazdasági szempontból volt jelentős, másrészt lehetővé tette a Szentpétervár körüli nyaralótelepek kiépítését. 1917 áprilisában a nyugat-európai száműzetéséből visszatérő Lenin a vasútvonal szentpétervári végén, a Finnlandi pályaudvaron mondott beszédet, majd három hónappal később a Szentpétervár–Helsinki vasútvonal Ugyelnaja állomásán vonatra szállva menekült el Oroszországból, október 7-én pedig ugyanezen az úton tért vissza, hogy kirobbantsa a bolsevik forradalmat.

5. Az ötödik fejezet, a *Kultúrtörténeti érdekességek* (211–330) címet viselő rész 15 tanulmányt tartalmaz. Az első írásban a Picasso kalandjai című 1978-as svéd film finn vonatkozásairól és a *kalakukko* nevű finn halas cipőről olvashatunk, majd a következőben a Tímár György nevéhez kötődő Nevető Lexikon finnugor vonatkozású szócikkeit ismerhetjük meg.

A harmadik tanulmány a magyar gyártmányú, észti neveket viselő tengerjáró hajókról szól. A Duna-tengerjárókat az 1930-as években kezdték el gyártani Angyalföldön. Ezt a hajótípust a II. világháború után először jóvátételként ingyen gyártották a Szovjetunió részére, később viszont pénzbevételt hozó fontos exportcikké vált. 1956-ban alakult meg az észti tengerhajózási vállalat, ettől az évtől kezdve jelentek meg az észti neveket viselő hajók, az

1960-as években pedig már annyi Angyalföldön gyártott hajó került az észtekhez, hogy két hajószorozat is észti neveket kapott. Egészen az 1970-es évek első feléig készítettek észti neveket viselő hajókat. Ezeket a hajókat az 1980-as évek végén kezdték kivonni a forgalomból. Mára a legtöbbet szétbontották, néhány példányuk pedig elsüllyedt.

Ezután a lappok és szamojédek budapesti állatkerti bemutatásáról esik szó. Az első említések a Budapesten járt lappokról és szamojédokról 1873-ból valók, 1882-ben pedig részletes sajtóbeszámoló jelent meg az állatkertben mutogatott szamojédokról. 1888-ban lappok is érkeztek, akiket az Akadémia tudósai, köztük nyelvészek is meglátogattak. Az utolsó lapp csoportot 1913-ban hozták az állatkertbe.

A következő tanulmány a Graf Zeppelin léghajó világkörüli útját mutatja be. Az 1928-ban elkészült, LZ 127 jelű Graf Zeppelin 1929 augusztusában indult világkörüli útjára. 1930-ban elrepült Tallinn és Helsinki felett, egy évvel később pedig leszállt Budapesten. A léghajó északi-sarki felderítő útra is indult 1931-ben, ezen Ludwig Kohl-Larsen lappokat (is) kutató német etnográfus, valamint a magyar származású, később világhírű íróvá vált Arthur Koestler is részt vett.

Az ezt követő tanulmányban Tiko Vilka életével ismerkedhetünk meg. Vilka nyenyec családból származott, feltehetően 1886-ban született Novaja Zemlja szigetén. Alekszandr Boriszov festő látogatása után kezdett el érdeklődni a képzőművészet iránt, majd miután Vlagyimir Ruszanov geológus expedíciójában dolgozott, Arhangelszkben állították ki alkotásait. Moszkvai tanulmányútja után 1911-ben tért vissza Novaja Zemljára, ahol hamarosan hatalmas tisztelet övezte, a helyi tanács (önkormányzat) elnökeként évtizedekig irányította a sziget életét. 1956-ban atomkísérleti telepet építettek Novaja Zemlján, az ott élőket pedig Arhangelszkbe telepítették. Tiko Vilka is itt hunyt el 1960-ban.

A hatodik tanulmány témája a Nagy Sándor makedón uralkodó tetteit megörökítő irodalmi alkotás és a finnugor eredetű mitológiai hagyományok esetleges kapcsolata. Az i. sz. 2–3. században legendák és hiteles életrajzok összefűzésével létrejött Sándor-regény említést tesz arról, hogy Nagy Sándor fal mögé záratta Góg és Magóg népét, az orosz őskronika pedig a szamojédokkal azonosította ezt a népet. Góg és Magóg népét a 10. századi muszlim útleírók egy északi néppel kapcsolták össze, ezek alapján pedig A. P. Kovalovszkij finnugor eredetet feltételezett a falba zárt emberek legendája mögé. Elmélete – habár elképzelhető – nem bizonyítható.

Ezután A 13. harcos című film ihletőjének, Ibn Fadlán arab diplomatának a filmből kimaradt, ám az eredeti úti beszámolójában szereplő finnugor vo-

natkozású szövegrészleteiről tájékozódhatunk. Ibn Fadlán 921-ben indult el Bagdadból a volgai bolgárokhoz. Útleírásában szerepelnek az ogúzok, besenyők, baskírok, kazárok, volgai bolgárok és vikingek is. Ibn Fadlánnál olvashatunk a wiszú népről (a vepsze népnév a wiszúból ered), valamint az egyszarvú állatról is, amelynek legendája Kovalevszkij szerint finnugor eredetű.

A hetedik tanulmány a szibériai szánhúzó kutyákkal és a szánhúzás hagyományával foglalkozik. A nyenyec lajka feltehetően a szamojéd spiccek őse. A szalehardi lelőhelyről előkerült kutyahámok alapján a nyenyecék ősei 2000 évvel ezelőtt szánhúzásra is használták kutyáikat. Habár a réntenyésztő, halászó-vadászó uráli népek a régmúltban elsősorban vadászat és terelés céljából tartottak kutyákat, a muszlim utazók feljegyzései alapján azonban az Urál európai oldalán élt finnugor népek kutyaszánnal is közlekedtek.

Ezt a tanulmányt a Barszova Gorából származó szárnyasmedve-ábrázolás szimbolikájának elemzése követi. A kiterjesztett szárnyú, ragadozómadártestű, medvefejű állatot ábrázoló tárgy a permi állatstílushoz tartozik, mely szoros kapcsolatban áll az obi-ugor és szamojéd állatábrázolásokkal, továbbá párhuzamba állítható a nagyszentmiklósi kincs egyik korszójának ábrázolásával. Feltehetően egy duális világmagyarázó mítosz részlete, mely az őszi napfordulóhoz kapcsolódó hiedelmeket ábrázolja.

A következő írás két finnugor Szent Istvánt mutat be. Az egyik az augusztus 20-án ünnepelt államalapító első királyunk, a másik pedig Permi Szent István, a pravoszláv egyház egyik kiemelkedő, a zürjéneknek pedig a legfontosabb szentje. Permi Szent István 1340 körül született, a rosztovi szerzetesi iskolában tanult, hittérítő küldetésére készülve megalkotta a permi (zürjén) ábécét, valamint egyházi szövegeket fordított permi nyelvre. Küldetése sikerrel járt, megtérítette a Vicsegda és a Vim folyó mellett élő finnugor őslakókat.

A kilencedik tanulmányban az Arany Asszonyról, azaz a Zolotaja Babának nevezett obi-ugor bálványról olvashatunk. Neve először az orosz évkönyvekben olvasható, és bár a következő évszázadokból több említése is fellelhető, mivel híre elsősorban szájhagyomány útján terjedt, sem kinézete, sem pontos helye nem ismeretes. Története a filmipart is megihlette.

Ezt követően az obi-ugoroknál fellelhető, a perzsa Szászánida-dinasztia idejéből származó ezer-ezeröttszáz éves tálakról és edényekről kaphatunk információkat, melyek lakóházak szentélyeiből vagy az udvaron álló hombárokba kerültek elő. Az edényábrázolásokon a hantik és a manysik felismerni vélték valamely istenüket vagy mitológiájuk epizódjait, így elkezdték használni a szertartásaikon; az ábrázolt jelenetek ugyanakkor újabb történeteket is inspiráltak. Azonban nem ezek az egyetlen idegen eredetű tárgyak az obi-ugoroknál: az évszázadok során volgai bolgár edények, közép-ázsiai ele-

fántszobrok, apró lovacskák és porcelán táncoslányfigurák is zökkenőmentesen épültek be a hitvilágukba.

A következő tanulmány a karácsonyfaállítás szokásának finnugor vonatkozásait vizsgálja. Ez a szokás Európában a 15–16. században jelent meg, a fenyőfa a Baltikumban vált elsőként karácsonyfává. A finnugorok a tajga őslakói, meghatározó számukra az erdők és a fák, így a tajga növényvilágát túlnyomó többségben alkotó fenyőfák is. Tárgyi és szellemi kultúrájuk elválaszthatatlan a fenyőfáktól.

A fejezet utolsó tanulmánya a magyar *ezüst* szó permi kapcsolatával foglalkozik. Az egykori másodlagos permi–magyar érintkezést régészeti és részben történeti adatok igazolják. Az *ezüst* (valamint a szó zürjén és votják megfelelőinek) eredeti jelentése 'ezüstedény' lehetett, a korábban említett szászánida, illetve bizánci eredetű edények közös neve lehetett.

6. Az utolsó – az előzőknél jelentősen rövidebb – fejezet, mely az *Egy kis kutatástörténet* címet kapta (333–349), mindössze két tanulmányból áll. Az első Friedrich Theodor Köppen apjáról, a fiánál kevésbé ismert Peter Köppenről szól. Peter Köppen első műve a Jugriával foglalkozó írott forrásokat vizsgálta. Ő Magyarországon is járt, élénk érdeklődést mutatott a hazánkkal és a magyar történelemmel kapcsolatos információk iránt. Oroszországba visszatérve írt az orosz népszámlálások történetéről, ez a finnugor népek lélekszámát is tartalmazta. Fia, Friedrich Theodor Köppen a nyelvészeti paleontológia segítségével kereste a finnugor őshazát, valamint egyes finnugor és indoeurópai szavak lehetséges közös eredetét vizsgálta.

A fejezet második – és egyben a kötet utolsó – tanulmányában egy kutatástörténeti félreértést ismertet a szerző. Egy 15. századi veronai szerzetesre hivatkozva Zsirai Miklós (és az ő nyomán Hajdú Péter és Domokos Péter is) azt állította, hogy a Don felső folyásánál obi-ugorok éltek. Ugyanakkor a szerzetes nem nevezi meg az ott élő népet. Zsirait valószínűleg a helymeghatározás, valamint Mathias de Miechów 1517-ben írt műve vezethette félre (ebben Miechów az orosz krónikák nyomán a jugorokat a magyarokkal azonosítja).

A kötetet a felhasznált képek jegyzéke zárja.

Ezen ismertetésből is kitűnik, hogy mennyire sokszínű és információgazdag műről van szó. Könnyed nyelvezete, részletes magyarázatai és izgalmas témái miatt hasznos, élvezetes és tanulságos olvasmány lehet nem csupán a finnugrisztika iránt elkötelezetten érdeklődők, hanem a laikus olvasók számára is.

PUKÁNSZKY ALEXANDRA
DOI: 10.52401/fud/2021/43